

of will and freedom in sharing ideas and information. With this in mind, the identification of information threats is the basis for the development and improvement of the state policy in the sphere of information security. Today the Ukrainian society is split in political, economic, social, territorial, ethnic, religious and environmental dimensions. Under such circumstances, the system of national interests has to be based on material, intellectual, and spiritual values that are understandable and acceptable for the general public. Such interests should not only be regulated by the state, but also by the civil society, and, most importantly, they are to be adequately represented in the media.

Information influences the development of modern social processes to a great extent, and such influence is not necessarily positive; e.g., purposeful dumping of particular information may trigger major incidents, armed conflicts, disorganization of society, etc. The media is the main channel for disseminating the necessary information to audiences, and thus, by disseminating the necessary information, they are able to not only to consolidate society but also play a destructive role in its development. Therefore, the spread of either truthful or untruthful or controversial information should be a sphere of responsibility for the media, on one hand, and it is to be punishable by law, on the other hand. Considering the state also has to dispense information among its citizens in view of its usefulness or harmfulness, its control over the media should take place within the limits of the moral and legal norms that are dominant in the society. Today, Ukraine faces a difficult task of forming and implementing a sound state information policy aimed at legislative and administrative protection of national resources and national information space and organizational improvement of information resources management.

Key words: political party, political communication, media policy, information security.

УДК 321.011.5

DOI: 10.33663/1563-3349-2019-85-348

В. В. БУСЛЕНКО

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕМОКРАТІЇ

Подано концепції провідних учених, що досліджували розвиток демократії в перехідний період. З'ясовано концептуальні засади дослідження зміцнення демократії в контексті режимних змін. Досліджено вплив політичної стабільності, міжпартійної конкуренції на стан та перспективи розвитку

© БУСЛЕНКО Василь Володимирович – кандидат політичних наук, докторант Донецького національного університету імені Василя Стуса

демократії. На основі використання інституційного підходу проаналізовано роль взаємовідносин влади та опозиції як чинників зміцнення/ослаблення демократії.

Ключові слова: зміцнення демократії, партія, влада, політична опозиція, політична конкуренція.

Buslenko Vasył. The factors influencing the condition and prospects of democracy

The paper represents the concepts of the prominent scholars who have studied the development of democracy in the transitional period. The author has identified the conceptual foundations of the study of democracy enhancement in the context of regime changes and investigated the influence of political stability and inter-party competition on the state and prospects of democratic development. Application of the institutional approach has helped to analyze the role of the interrelationship between the power and the opposition as factors for strengthening/weakening of democracy.

Key words: enhancement of democracy, party, power, political opposition, political competition.

Перехід постсоціалістичних країн до демократії попри однакові стартові умови призвів до різних режимних змін та результатів. Скажімо, Угорщина, яка демонструвала позитивну динаміку розвитку в останні роки, уповільнила темп, зіткнувшись із проблемою «дефіциту» демократії. Водночас країни, котрі мають статус консолідованих демократій, стикаються з необхідністю покращення її якісних характеристик та ефективності. Йдеться насамперед про Польщу, Чехію, Словаччину. Дана обставина пов'язана зі труднощами розбудови демократичних інституцій, характером їх взаємодії, неоднаковою роллю в політичних процесах. Все це змушує звернути увагу на проблему зміцнення демократії в контексті інституційного розвитку та режимних змін. При цьому важливо з'ясувати, від чого залежать перспективи демократії, які є ефективні інструменти для досягнення стабільності функціонування демократичних інститутів?

На початку нового століття концепт «зміцнення демократії» став одним з найуживаніших у порівняльній політології. Проте його смислове наповнення пройшло певну еволюцію й досі залишається дискусійним. Спочатку цей термін пов'язували з метою пояснення стану стабілізації демократичного режиму в перехідний період. Він мав за мету зафіксувати незворотність демократичних процесів у країнах, охоплених «третьою хвилею»

демократизації. Проте не всі посткомуністичні країни розглядали свій досвід із розбудови демократії як однозначно серйозний успіх. У багатьох випадках не відбулося поліпшення рівня життя населення, повільно просувалися реформи, спостерігалася урядова нестабільність та низька ефективність урядів. Тому інтерпретатори даного терміна істотно розширили його межі за рахунок всього спектра проблем, з якими стикнулися країни «нової» демократії. З одного боку, такий підхід дещо деталізував чинники зміцнення (чи ослаблення демократії), а з іншого — створив певну семантичну двозначність. Термінологічна складність полягає у тому, що зміцнення демократії можна розглядати як незворотність демократичних процесів; фіксація досягнутого рівня демократизації; поглиблення ліберальної демократії та її перспективи.

Оскільки сам термін має багато значень, то нами використано підхід, запропонований А. Шедлером, згідно з яким демократичний режим вважається зміцненим, коли він «напевно виживе» та «існуватиме в майбутньому»¹. Така інтерпретація дозволяє поєднати як сучасний стан демократії, так і окреслити її перспективи. При цьому в даний концепт можна вбудувати й авторитарні тенденції і політичні конфлікти в державі як дестабілізаційні чинники, з якими демократичний режим має навчитися справитися, але які не призведуть до повернення до недемократичних режимів. Фактично термін спрямований більше на сучасність та майбутнє, а не на минуле. В контексті дослідження намагатимемося простежити, які саме чинники сприяли зміцненню демократії на етапах демократизації, трансформації та консолідації.

Дж. Сарторі не виключав безперервного виміру того, що робить «демократію більш демократичною», але він стверджував, що спочатку режими потрібно класифікувати як демократії, перш ніж досліджувати ступінь їх демократичності². Аналогічно М. Альварес, Дж. Чейбуд, А. Пшеворський зауважували, що «хоча демократія може бути більш-менш розвиненою, вона не може бути напівдемократичною: є природний нульовий пункт»³. Тому першим кроком у виявленні загроз демократії є безпосереднє визначення, чи є вона в країні, наскільки демократичний режим, які його ознаки. Відповідно є потреба конкретизувати,

що таке демократія. В різних вчених дефініції істотно відрізняються. Слідом за Дж. Сарторі ми виступаємо за мінімальне визначення, яке ґрунтується на тому, що «всі властивості або характеристики суб'єкта, які не є обов'язковими для його ідентифікації, викладені як змінні, гіпотетичні властивості, а не як визначені властивості»⁴.

У нашому випадку визначення демократії повинно включати всі суттєві ознаки демократії, а не властивості, які не є необхідними ознаками демократії. Основні з них розкриті у відомому творі Р. Даля «Поліархія: участь і опозиція» та багатьох інших дискусіях про демократію в останні десятиліття. По-перше, глава уряду та законодавчий орган мають бути обрані на відкритих і чесних конкурентних виборах⁵. Вони є основним компонентом сучасної представницької демократії і повинні запропонувати можливість чергування при владі. По-друге, право участі у голосуванні повинна мати більшість дорослого населення. Проте такий критерій в силу того, що включення виборців стало стандартом, не відтінює специфіки політичних режимів з ознаками т.зв. «дефіциту» демократії. Право голосувати не гарантує чесний підрахунок голосів. Третім визначальним елементом є те, що демократія повинна захищати політичні права та громадянські свободи. Навіть уряд, обраний на вільних та справедливих виборах із широким виборчим правом, за відсутності ефективної гарантії громадянських свобод не можна назвати демократичним. Нарешті, в країні повинна управляти така еліта, яка не може бути підконтрольною військовим угрупованням чи тіньовим політичним фігурам і ставати маріонеткою в їхніх руках. Наявність подібних «дефектів» режиму свідчить, що країна не є демократичною.

Зміцнення демократії має специфіку на різних стадіях трансформації політичного режиму. Д. Ростоу запропонував модель переходу до демократії через таку послідовність: від національної єдності як основи, через боротьбу, компроміс і при звичаєння до демократії. Він виділив низку етапів: підготовчий, вирішування, при звичаєння. Підготовча стадія визначається затяжною й непевною політичною боротьбою⁶. Її основним символом є не плюралізм, а поляризація. При цьому основною умовою переходу є національна єдність щодо необхідності встановлення

демократії. Підготовчу стадію закінчує умисно ухвалене рішення політичних лідерів визнати існування розмаїття в єдності й задля цієї мети інституціоналізувати деякі вирішальні аспекти демократичної процедури. На стадії при звичаєння значна увага приділяється конкуренції. «Демократія, на думку Д. Росту, ... за своїм визначенням – конкурентний процес, і ця конкуренція надає перевагу тим, хто може раціонально пояснити свою відданість демократії, а ще більшу перевагу тим, хто щиро вірить у неї»⁷. При звичаєння передбачає активне застосування практичних аспектів демократії: багатосторонніх дискусій, перевірок і помилянь, спільний досвід навчання.

Зміцнення демократії пов'язане з досягненням політичної стабільності. В західній політології прийнято вирізняти низку підходів до визначення даного поняття. Передусім під ним розуміють відсутність у суспільстві реальної загрози нелегітимного насильства. Сама відмова від насильства можлива за умов наявності конкурентності та змагальності між основними політичними гравцями. Стабільність демократії передбачає також готовність та здатність режиму впоратися з кризовими ситуаціями і при цьому зберегти демократичний порядок. Йдеться, зокрема, про випадки, коли попри заборону один з учасників порушує демократичні правила гри через залякування виборців та кандидатів, грубо нехтуючи виборчим законодавством, штучно провокуючи урядову кризу, агітуючи за непокору владі через масові заворушення тощо. В даному контексті шотландський вчений Ф. Білі визначає політичну стабільність як «здатність політичного організму до самозбереження в умовах, що загрожують «ідентичності» суспільної системи чи самому її існуванню»⁸.

Для глибшого розуміння категорії «зміцнення демократії» необхідно врахувати загрози, які перед нею постають. А. Шедлер розрізняв декілька чинників, що призводять до таких загроз. Серед них виділив антидемократичну поведінку, використання насильства, відкидання виборів, вихід за межі повноважень⁹.

Щодо терміна «антидемократична поведінка», то він є досить розмитим, як і самі правила політичної гри ніде чітко не прописані й можуть тлумачитися кожною зі сторін по-своєму. Такий тип поведінки, на думку вченого, може проявлятися через вико-

ристання насильства. В ліберальних демократіях усі учасники політичного процесу відмовляються від насильства, яке несумісне з принципами здорової конкуренції. Примушування до голосування, знищення державного майна, залякування виборців, теракти та повалення конституційного ладу – індикатори небезпеки для демократії.

Вільні, чесні, прозорі демократичні вибори, які відбуваються на конкурентній основі, є запорукою формування легітимних органів влади та визнання демократичності політичного режиму. Порушення виборчих процедур однією зі сторін становить загрозу для демократії, позаяк підриває фундаментальне право громадян обирати та викривлює виборчу статистику. В даному випадку антидемократична поведінка сторони, яка порушує виборче законодавство, може спровокувати подібну поведінку опонента, котрий визнає вибори нелегітимними. Звичайно, демократія створила ефективні інститути стримування та противаг, спроможних привести демократії до стабільності. Це, зокрема, незалежна від політичного впливу судова система. Наприклад, визнання конституційним судом виборів недійсними і призначення перевиборів може зменшити політичну напругу та призвести до зміцнення демократії.

Проте існує чимало прикладів, коли політична партія чи лідер вдаються до маніпулювання громадською думкою з метою визнання виборів недійсними. Така антидемократична поведінка призводить до зниження легітимності представницьких органів влади, підриву віри людей в демократичні цінності. Свідченням зміцнення демократії є зрілість партій, які за умов відсутності грубих правопорушень виборчого процесу визнають вибори дійсними. Саме тоді, на думку А. Пшеворського, демократія вочевидь «стала єдиною грою, коли ніхто не може уявити дій за межами демократичних інституцій»¹⁰.

Попри те, що ліберальна демократія передбачає верховенство права та демократичні свободи, вона постійно стикається з практикою нехтування законами з боку посадових осіб. Це призводить до зростання корупції, правового нігілізму, вибіркового правосуддя тощо, несе потенційні ризики для демократії. Скажімо, розширення повноважень владної еліти за рахунок ослаблення політичного впливу опозиції може порушити баланс сил

та мінімізувати контрольні функції опонентів влади, закріплюючи позиції рентоорієнтованих еліт та розширюючи коридор для авторитаризму.

Виникає питання: що становить більшу загрозу для демократії — окремі чи постійні порушення з боку влади? В даному випадку діагностику таких дій варто проводити з урахуванням ймовірних наслідків для демократії. Якщо, скажімо, міністр ігнорує критику депутатів від опозиції, не враховує їх думку, однак діє в межах закону, відстоює свою позицію, то це не становить загрозу для демократії за умови, якщо опозиція має право вотуму недовіри чи інтерпеляції. Коли ж посадова особа нехтує юридичними нормами, прикриваючись відсутністю в опонентів інституційних засобів впливу на уряд та корумпованим законодавчим органом, то це може мати дестабілізаційний вплив.

Сумнівно демократичними можна назвати й дії політичної опозиції, коли вона штучно інспірує конфлікт з метою підриву легітимності органу влади чи посадової особи. У випадку, коли такою особою є Президент, а опозиція не використовує процедуру імпічменту та звертається до прямих форм політичної участі, такі дії провокують загрозу зруйнувати демократію.

На думку П. Бурнелла та П. Калверта, «ідеалізована кінцева мета зміцнення демократії полягає в «цілком забезпеченій впевненості у спроможності (політичного режиму) опиратися кризам та ударам»¹¹. Саме кризи є тим лакмусовим папірцем, який дозволяє продемонструвати ефективність уряду та реалізацію задекларованих ним демократичних цінностей. В умовах стабільності кожна зі сторін може ідентифікувати себе як захисник демократії. Однак за умов пошуків виходу з кризи ми можемо побачити зміни у відносинах між урядом та опозицією, демократами та антидемократами. Останні спроможні тривалий час зберігати приховану поведінку і лише коли з'являється шанс посилення авторитарних тенденцій, то вони можуть ним скористатися.

Кризи змушують головних політичних акторів мобілізувати свої ресурси та визначитися з лінією поведінки, залишаючись при цьому конкурентними. Коли ж така конкуренція порушується однією зі сторін, це є загрозовим для стабільності демократії і може спровокувати політичну кризу. Скажімо, зміна виборчо-

го законодавства на користь провладних партій зменшує шанси для політичної опозиції увійти до парламенту. В даному випадку опозиція повинна показати здатність відстоювати демократичні свободи і, використовуючи парламентські та позапарламентські легітимні форми впливу на владу, змусити її діяти за демократичними правилами.

Політична конкуренція є одним із центральних і визначальних критеріїв зміцнення демократії. Даний вид відносин передбачає інституціоналізацію постійної (чи періодичної) зміни влади і постійної легальної боротьби за владу, альтернативність політичного курсу, його пряму залежність від результатів голосування. Вона є ефективним інструментом переводу суперечностей і конфліктів у суспільстві і політиці в інституційну сферу. Основними суб'єктами політичної конкуренції виступають політичні партії з їх організаційними, програмно-ідеологічними, професійними та фінансовими ресурсами і різними стратегіями взаємодії.

Проте конкуренція може виявлятися у формі декоративної конструкції для надання режиму видимості відкритості та демократичності. Йдеться, скажімо, про випадки посилення домінуючої ролі т.зв. «партії влади». Особливо це характерно на етапі демократичного транзиту, коли залишаються нестабільними нові політичні інституції. В якості інституційних регуляторів міжпартійної конкуренції Л. Гончаров називає виборчу та партійну системи, регулярні вибори¹².

Міжпартійна конкуренція, як правило, відбувається між основними політичними гравцями — провладними та опозиційними політичними партіями. Саме вони є чинниками зміни влади і постійної боротьби за владний ресурс, альтернативності політичного курсу. Л. Даймонд сприймав демократію в її розвитку, що проявляється фрагментами або частинами, без будь-якої фіксованої послідовності або розкладу в часі. З цієї точки зору, наявність легальних опозиційних партій, які можуть конкурувати у боротьбі за владу та вибороти декілька місць у парламенті, а також наявність більшого простору для громадянського суспільства є основою майбутнього розвитку демократичним шляхом. Сама ж демократія потребує постійного удосконалення: демократичні інституції все ще можна поліпшити та поглибити, або

вони потребуватимуть консолідації; політичні змагання можуть проводитися справедливіше та прозоріше; участь може стати більш повною та жвавішою, знання, ресурси та компетентність громадянина можуть зростати, виборні (та призначені) посадові особи можуть стати більш чутливими до вимог громадян та підзвітними¹³.

Конкуренція між владою та опозицією призводить до інституціоналізації постійної (чи періодичної) зміни влади. М. Альварес, Дж. Чейбут вважали демократичними лише ті режими, в яких було хоча б одне чергування влади. Дослідники зазначали, що «щоразу, коли правляча партія врешті зазнала поразки на виборах і дозволила опозиції зайняти посади, режим вважається демократичним на весь період, коли партія перебувала при владі за тими ж правилами»¹⁴.

Репозиціонування партій, в свою чергу, стає можливим за умов проведення чесних, прозорих виборів. Нормативними регуляторами міжпартійної конкуренції виступають виборче законодавство, конституційні акти. Саме вони визначають форму, зміст і процес взаємовідносин між суб'єктами політики, норми, цінності і моделі сприйняття поведінки, які склалися в певній політичній культурі. Також варто взяти до уваги, що для зміцнення демократії важливим виступає дотримання певних встановлених «правил гри». Вони не прописуються в законодавстві, однак слідування їм передбачає чесність, допустимість певних кроків у політичному змаганні. Відповідно задля збереження параметрів міжпартійної конкуренції а відтак і зміцнення демократії передбачаються «штрафні» санкції для тих, хто не дотримується встановленого законодавства. Серед них виділимо попередження, зняття з виборів, заборона діяльності партійної організації, що може призвести до поразки на виборах, витіснення з політичного поля конкурентами, втрата електоральної бази.

Чергування партій добре демонструє закон «циркуляції еліт», сформульований італійським вченим Р. Міхельсом. Воно є важливим критерієм зміцнення демократії, позаяк свідчить, що не порушуються політичні права громадян, які можуть змінити свої уподобання і бачити реальний результат, а політичні гравці розглядають демократію не як знаряддя приходу до влади, а як

систему, за якої партії програють вибори. Виборці можуть простежити, як задекларовані партією демократичні цінності реалізуються за умови приходу до влади. Коли ж партія не показує відданості демократії (використовує обман, використання брудних технологій, підкуп виборців, посилення авторитарних тенденцій, неефективне урядування), то вони мають можливість проголосувати за її конкурента. Тим самим чергування партій при владі не гарантує, але створює оптимальні умови для зміцнення демократії.

Проте лише за допомогою таких емпіричних показників, як змінюваність влади, ми не можемо оцінити стан зміцнення демократії, позаяк при цьому не враховується політичний контекст та якість самої демократії. Якщо, скажімо, в країні поступово формується партійна система з двома домінуючими акторами, які не допускають до влади інші партії, то це ставить під сумнів відданість демократії у провладних сил.

Отже, розвиток демократії пов'язаний з поширенням прав та свобод, можливістю вибору альтернативних урядів і політичних курсів та супроводжується модернізацією політичної системи. Незворотність курсу значною мірою зумовлена рівнем політичної конкуренції, чергуванням партій при владі, що толерують демократію та є індикаторами прогнозованості задекларованого курсу при контролі з боку опонентів та інституцій громадянського суспільства.

Зміцнення демократії, як правило, призводить до демократичної консолідації і пов'язане не лише з гарантуванням прав та свобод громадян, вільними виборами, а й досягненням політичної стабільності, готовності та здатності режиму впоратися з кризовими ситуаціями і при цьому зберегти демократичний порядок. Їх вчасне виявлення та виправлення свідчить про стійкість демократичних інституцій та практик. Проте саме по собі зміцнення не є лінійним процесом в силу того, що конкурентна боротьба може призвести до приходу до влади ретроорієнтованих еліт з прихованою недемократичною поведінкою, які імітують демократичні зміни.

Функціонування легальної системної політичної опозиції як реального потенційного конкурента провладних партій, є одним з ендогенних чинників, які впливають на стан демократії. Однак

саме існування опозиції дозволяє зробити суб'єктивні судження щодо її зміцнення. За умов відсутності реальної конкуренції вона може залишитись атрибутивним інститутом в умовах напівавторитарного режиму.

1. Шедлер А. Вимірювання демократичної консолідації. *Демократія. Антологія* / упоряд. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 688. 2. Sartori G. The Theory of Democracy Revisited. Chatham, NJ: Chatham House, 1987. P. 156. 3. Alvarez M. et al. Classifying Political Regimes. *Studies in Comparative International Development*. 1996. No 31(2). P. 21. 4. Sartori G. Parties and Party Systems. 1976. Vol. 1. A Framework for analysis. P. 61. 5. Dahl R. Polyarchy: Participation and Opposition. New Haven and London: Yale University Press, 1971. P. 4. 6. Ростю Д. Переходи до демократії: до питання про динамічну модель. *Демократія. Антологія*. С. 596. 7. Ростю Д. Чит. праця. С. 600. 8. Bealey F. Stability and Crisis: Fears About Threats to Democracy. *European Journal of Political Research*. 1987. Vol. 15. No 6. P. 687. 9. Шедлер А. Чит. праця. С. 692–694. 10. Przeworski A. Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1991. P. 26. 11. Burnell P., Calvert P. The Resilience of Democracy: An Introduction. *Democratization*. 1999. Т. 6. №1. С. 19. 12. Гончаров Л. Межпартійная конкуренция в структуре современной демократии: политико-институциональные особенности. *Вестник ВГУ. Сер. Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2008. № 2. С. 173–175. 13. Даймонд Л. Визначення та розвиток демократії. *У пошуках правильної парадигми: концептуальні перспективи посткомуністичного переходу у країнах Східної Європи* / за ред. Д. Гузіни; пер. з англ. Ю. Некрутенка. Київ: Ай Бі, 2003. С. 72. 14. Alvarez M. et al. Чит. праця. P. 11.

References

1. Shedler A. Vymiriuvannia demokratychnoi konsolidatsii. *Demokratiiia. Antolohiia* / uporiad. O. Protsenko. Kyiv: Smoloskyp, 2005. S. 688. 2. Sartori G. The Theory of Democracy Revisited. Chatham, NJ: Chatham House, 1987. P. 156. 3. Alvarez M. et al. Classifying Political Regimes. *Studies in Comparative International Development*. 1996. No 31(2). P. 21. 4. Sartori G. Parties and Party Systems. 1976. Vol. 1. A Framework for analysis. P. 61. 5. Dahl R. Polyarchy: Participation and Opposition. New Haven and London: Yale University Press, 1971. P. 4. 6. Rostou D. Perekhody do demokratii: do pyttannia pro dynamichnu model. *Demokratiiia. Antolohiia*. S. 596. 7. Rostou D. Tsyt. pratsia. S. 600. 8. Bealey F. Stability and Crisis: Fears About Threats to Democracy. *European Journal of Political Research*. 1987. Vol. 15. No 6. P. 687. 9. Shedler A. Tsyt. pratsia. S. 692–694. 10. Przeworski A. Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1991. P. 26. 11. Burnell P., Calvert P. The Resilience of Democracy: An Introduction. *Democratization*. 1999. Т. 6. № 1. С. 19. 12. Honcharov L. Mezhpartyinaia konkurentsya v strukture sovremennoi

demokratyy: polytyko-ynstytutsyonalnye osobennostiyu. *Vestnyk VHU. Ser: Lynhvyistyka y mezhkulturnaia kommynykatsyia*. 2008. № 2. S. 173–175. 13. Daimond L. Vyznachennia ta rozvytok demokratii. *U poshukakh pravylnoi paradyhmy: kontseptualni perspektyvy postkomunistychnoho perekhodu u krainakh Skhidnoi Yevropy* / za red. D. Huziny; per. z anh. Yu. Nekrutenka. Kyiv: Ai Bi, 2003. S. 72. 14. Alvarez M. at. al. Tsyt. pratsia. P. 11.

Buslenko Vasyl. The factors influencing the condition and prospects of democracy

The paper represents the concepts of the prominent scholars who have studied the development of democracy in the transitional period. The author has identified the conceptual foundations of the study of democracy enhancement in the context of regime changes and investigated the influence of political stability and inter-party competition on the state and prospects of democratic development. Application of the institutional approach has helped to analyze the role of the interrelationship between the power and the opposition as factors for strengthening/weakening of democracy. The study uses the approach proposed by A. Schädler, according to which the democratic regime is considered enhanced if it «will surely survive» and «will exist in the future». This interpretation makes it possible to comprehend both the current state of democracy and outline its perspectives.

Enhancement of democracy is associated with the promotion of human rights and freedoms, the possibility to choose alternative governments and political courses, and is accompanied by a modernization of the political system. The irreversibility of this course is mainly determined by the level of political competition, the alternation of parties in power which tolerate democracy and guarantee the predictability of the declared course under control of the opposition and civil society institutions.

Political competition is one of the central and determining criteria for the enhancement of democracy. This type of relations basically means the institutionalization of a constant (or periodic) change of power, direct dependence of the political course on the results of the voting. It is an effective tool which transfers contradictions and conflicts in society and politics into the institutional space.

Democracy enhancement, as a rule, results in democratic consolidation and is linked not only to guaranteeing citizens' rights, freedoms, and free elections but also to achieving political stability, a willingness and ability of the regime to cope with the crisis, while preserving democratic order. It is the crises that are the litmus test which demonstrates the effectiveness of the government and the implementation of democratic values declared by it. They force the main political actors to mobilize their resources and determine their course of action while remaining competitive. When such competition is violated by one of the parties, it is a threat to the stability of democracy and may provoke a political crisis. The recovery from the crises testifies the resilience of democratic institutions and practices and is a preference not only for the government and pro-government forces but also for political opposition. The functioning of the

legitimate systemic political opposition, as a real potential competitor to the pro-government parties, is one of the endogenous factors that influence the state of democracy. However, the very existence of the opposition allows us to make subjective judgments about its enhancement. In the absence of real competition, the opposition may remain just an attributive institute in a semi-authoritarian regime.

In circumstances of stability, each party may identify itself as a defender of democracy. However, during the search for a way out of the crisis, the real relationships between the government and the opposition, democrats and anti-democrats reveal themselves. The latter are able to retain concealed behavior for a long time, and only when there is a chance to reinforce authoritarian tendencies they can take benefit from it. That is, democracy enhancement is not a linear process as such, as the competition under low political participation may bring to power elites with hidden undemocratic behavior that will only mimic democratic changes.

Key words: enhancement of democracy, party, power, political opposition, political competition.

УДК 330.8 (330.122):321.01

DOI: 10.33663/1563-3349-2019-85-360

О. С. ЗІСКІН

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ АНАЛІЗУ ІНСТИТУТУ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО ДОХОДУ ЯК МЕХАНІЗМУ РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Досліджено теоретико-методологічні основи аналізу інституту безумовного базового доходу. Відзначено, що поява цього інституту зумовлена затяжною кризою соціальної держави. Систематизовані наукові підходи до розуміння сутності, особливостей безумовного базового доходу. Наголошено, що розгляд предмета дослідження еволюціонував від аналізу безумовного базового доходу виключно як гарантованої грошової виплати до розгляду його в контексті комплексу чинників, котрі спричиняють модернізацію держави соціального типу.

Ключові слова: безумовний базовий дохід (ББД), соціальна політика, соціальна держава.

© ЗІСКІН Олександр Семенович – здобувач кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; ORCID 0000-0002-6683-7634; e-mail politlaw@ukr.net